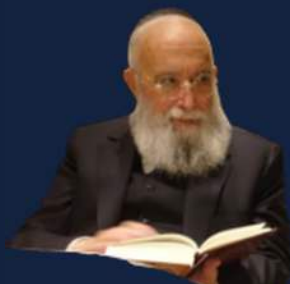

חוברת לימוד והגות

נח

11 שאלות לשאול סביב שולחן השבת

אחת־עשרה שאלות מתוך שיעורו של הרב רפאל בניזרי "מגדל בבל – פרשת נח": המשבר האחרון של האנושות לפני אברהם, חטא שהכתוב אינו נוקב בשמו, והולדת המשפחה ביציאה מן התיבה. תזה אחת עוברת לאורך כל השיעור: הרע אינו הגיוון, אלא האחידות.

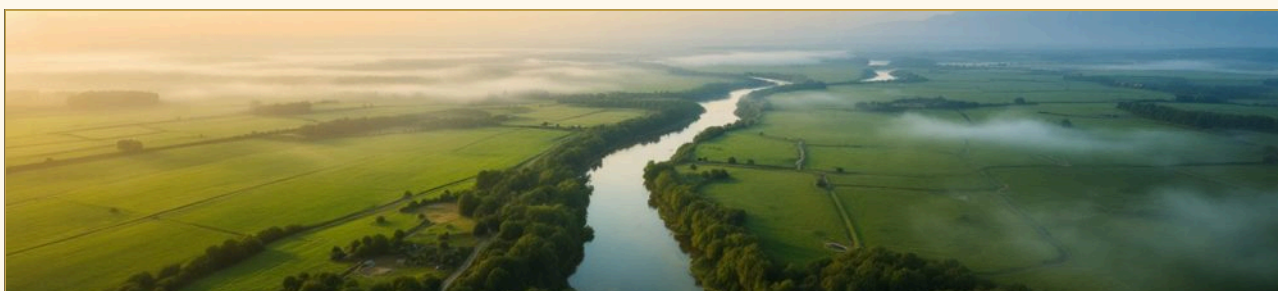

הרב רפאל בניזרי

תוכן הנושאים

נושאים להגות ושאלות לשיחה סביב שולחן פרשת נח

01	לשון אחת, שבעים קריאות
02	התיבה, בריאה חדשה
03	מדוע אשתו נכנסת אחרי הבנים?
04	במקום שבו הילדים ממשיכים את הדרך
05	אסונה של שפה אחת
06	מניין באה לשון הקודש?
07	על הלבנה בכו, את האדם החליפו
08	שפה ברורה, לא שפה אחת
09	מגדל וראשו בשמים
10	לא לשפוט את השבוי
11	הפיזור, גלות המצמיחה

הצגה

ארבע מאות שנה אחרי המבול, "ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים". רש"י מפרש: לשון הקודש. הרב מעיר מיד שהכתוב אינו אומר במה היה חטאו של הדור הזה. יש לחפש אותו במילותיו עצמן.

השאלה

האם אפשר לדבר אותה לשון בלי לומר אותו דבר?

התשובה

"ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים" (בראשית יא, א); רש"י: לשון הקודש.

"דברים אחדים" רומזים ללשונות שיתחלקו בין שבעים האומות: אלה דרכי פרשנות, דרכי תפיסה. שכן אפשר לדבר אותה לשון ולתפוס את משמעותה באופן אחר, כל אחד לפי רגישותו, רמתו השכלית, דקות רוחו.

כשם שבכריאה נהר יצא מעדן ונפרד לארבעה ראשים, כך האנושות שיצאה משם, חם ויפת נחלקה לזרמים שונים — שהרב מעמיד אותם על ארבע אותיות השם.

והדורות האלה לא היו פרימיטיביים: הם פיתחו את הפילוסופיה, המתמטיקה, הפיזיקה, המסחר, התעשייה, המוזיקה. הם היו שטופי יצירה, מתחרים זה בזה. העיקר הוא שתחושת קודש הייתה משותפת להם. מה יעשו בה — זו שאלה אחרת.

מסקנת הרב

אנו יכולים תמיד לדבר אותה לשון, ובכל זאת לתפוס את משמעותה באופן אחר.

לקח לשולחן

האם כבר היה לנו ויכוח שבו כל אחד השתמש באותן מילים בלי לומר אותו דבר? איזו מילה, אצלנו, אין לה אותה משמעות בעיני כולם?

הצגה

הקב"ה מבקש מנח להכניס לתיבה זוג מכל מין. אבל ממשפחת האדם אין נכנסים זוג: נכנסים נח, בניו, אשתו ונשי בניו. שני דורות.

השאלה

מדוע מבול ולא מגפה — ומדוע שני דורות בתיבה, כשזוג אחד היה מספיק?

התשובה

"ויבא נח ובניו ואשתו ונשי בניו אתו אל התיבה" (בראשית ז, 1).

הקב"ה יכול היה להעביר את הדור מן העולם במגפה: לא היה צורך במבול כדי למחות את האנושות ולשוב אל התוהו שבו המים כיסו הכול. אם היה מבול, הרי שהמטרה הייתה להתחיל בריאה חדשה, כאילו הבריאה הקודמת לא הייתה אלא טיוטה. התיבה היא עולם קטן שעליו להבטיח אנושות חדשה.

מכאן הזוג מכל מין. אבל גם בזוג אדם אחד אפשר היה להמשיך את האנושות. אם יש שני דורות, הרי שמשהו חדש מתחיל.

עד כה נמנו הדורות כיחידים נפרדים: כל אחד ותולדותיו, בלי שייקשרו להורים ולסבים, ואחר כך "וימת", כאילו המוות הזה לא הותיר מקום לשום ירושה. מאדם ועד נח, אפילו בתוך אותה משפחה, לא היה יחס של אב לבן.

מסקנת הרב

מענתה נהיה עדים להולדת המשפחה, הציבור.

לקח לשולחן

מה עושה בית למשפחה ולא לצירוף של יחידים? מה אנו יודעים על סבינו, ומה אנו חייבים להם?

הצגה

בכניסה לתיבה אומר הכתוב: נח ובניו ואשתו ונשי בניו. הבנים מפרדים בין האיש לאשתו. ביציאה אומר ה' את ההפך הגמור: צא אתה ואשתך ובניך ונשי בניך.

השאלה

מדוע מתהפך סדר המילים בין הכניסה ליציאה — ומדוע נח, ביציאה, עדיין מהסס?

התשובה

רש"י על בראשית ז, ז: האנשים לבד והנשים לבד; "צא מן התבה אתה ואשתך" (בראשית ח, טז).

הכתוב היה צריך לומר נח ואשתו, ואחר כך הבנים ונשותיהם. אם הוא מפרד בין בני הזוג, חכמינו קוראים בזה המלצה: כשמגפה משתוללת, כשהמלחמה דופקת בשערינו, כשהרעב משתרר — מוטב להמתין עם הבאת ילדים לעולם. זו, אומר הרב, הסדרת הילודה היחידה שמוצאים בתורה. ביציאה מתהפך הסדר: "צא אתה ואשתך" — אתה יכול לשוב לחיי הווגיות.

אבל נח עוד ימתין זמן מה. מול אסון שמחה הכול, הוא שואל את עצמו אם עדיין כדאי להביא ילדים לעולם. זו כבר הייתה דאגתו של אדם, כשראה את קין הורג את אחיו.

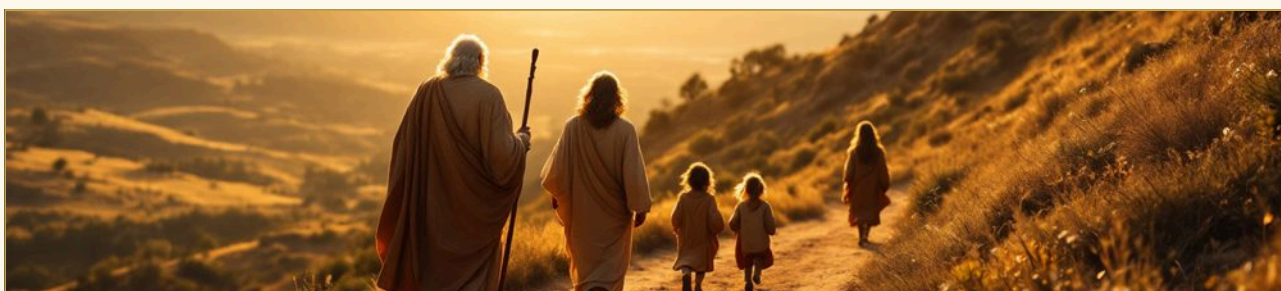
מסקנת הרב

כשהרעב משתולל, כשהמלחמה מאיימת וכשהמגפה זורעת הרס, מוטב להמתין.

לקח לשולחן

יש רגעים שבהם עוצרים את החיים, ויש רגעים שבהם צריך לחדש אותם. היכן אנו עומדים: בכניסה לתיבה או ביציאה ממנה? ולמה אנו מחכים כדי לחדש את מה שהניסיון גרם לנו להשהות?

במקום שבו הילדים ממשיכים את הדרך

הצגה

ביציאה מן התיבה, לראשונה, מברך הקב"ה לאדם יחיד אלא משפחה שלמה: "פרו ורבו ומלאו את הארץ". וברשימת הדורות שאחרי כן, מנח ועד אברהם, נעלמה מילה אחת.

השאלה

מה משתנה בעולם כשהמשפחה מופיעה?

התשובה

"ויברך אלוקים את נח ואת בניו ויאמר להם פרו ורבו ומלאו את הארץ" (בראשית ט, א); שם ויפת מכסים את אביהם (בראשית ט, כג).

בדרך כלל הנבואה פונה לאדם יחיד, לא למשפחה; הקב"ה התגלה לעם שלם רק בסיני. אבל לאנושות החדשה הזאת נותן ה' את התגלותו הראשונה, שבע מצוות בני נח, והוא מדבר אל המשפחה כולה. "ומלאו את הארץ": בשום אופן אל תתרכזו במקום אחד, התפזרו, תפסו באמת את הארץ כולה.

המשפחה מעתה מכוננת, מקודשת. נראה הורים הפורשים חסותם על ילדיהם, וילדים ספוגים כבוד להוריהם: זה מה שמראים שם ויפת כשהם מכסים את ערוות אביהם.

וברשימת הדורות ההולכים מנח ועד אברהם, המילה "וימת" אינה מופיעה עוד. הם מולידים בנים ובנות, אבל אין עוד דיבור על מוות.

מסקנת הרב

אין מוות במקום שבו יש ילדים הממשיכים את הדרך.

לקח לשולחן

מה מסבינו עדיין חי בשולחן הזה? ומה היינו רוצים שימשיך מאיתנו בילדינו?

הצגה

הסיפור נפתח ב"ויהי" — מילה שבכל פעם שהיא פותחת סיפור, היא מבשרת אסון. והוא אומר "שפה", ולא "לשון". הרב נעצר על שני הפרטים האלה.

השאלה

איזה רע יש בכך שכולם מדברים אותה לשון?

התשובה

"ויהי כל הארץ שפה אחת" (בראשית יא, א).

בכל פעם שהכתוב פותח ב"ויהי", זו זעקת צער, בשורה על מאורע רע. והוא אומר "שפה" ולא "לשון". "שפה" היא השפתיים: דיבור חיצוני. "לשון", הלשון שבתוך הפה, היא דיבור פנימי, זה המזכך כל דבר. "שפה" בנימטריה 385, "לשון" 386: דרגה אחת יותר, זו המאפשרת לקלוט את כל הלשונות האחרות ולהשיבן אל מקורן. זה ההבדל בין לשון הקודש לבין השפה.

הדורות הראשונים האלה חיו את הקודש מבפנים, לא כמהלך שכלי, ותפיסותיהם היו מגוונות. אבל ביום שבו נשבעים רק בפרשנות אחת, בתפיסה אחת, בלשון אחת — הרגישויות מתות.

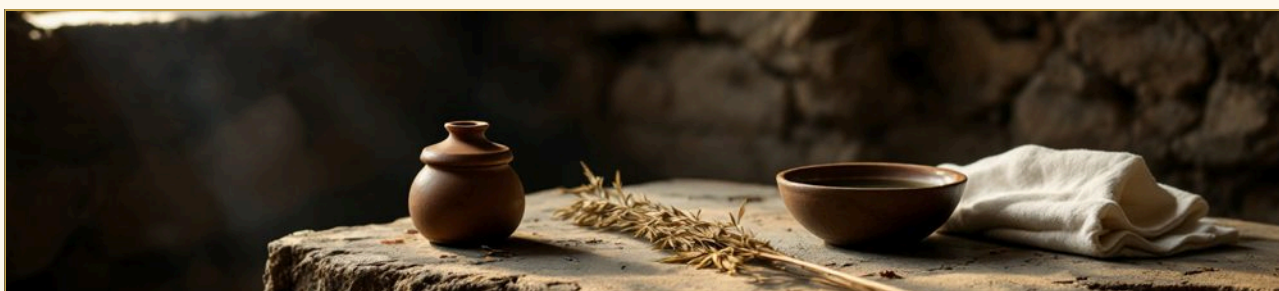
"שפה" פירושה גם קצה, כמו שפת הים: כולם היו על אותה שפה, באותו צד. והתפיסות הצדדיות גברו לבסוף על תחושת לשון הקודש.

מסקנת הרב

כשמתחילים להישבע בפרשנות אחת ויחידה, והורגים את הרגישויות השונות — זה אסון.

לקח לשולחן

במשפחתנו, האם יש רק דרך "מורשית" אחת לראות את הדברים? מי נאלץ להשתיק את רגישותו כדי שהשולחן יישאר שקט?

הצגה

הרב פותח סוגריים: מהי הלשון העברית? הסכמה שבני האדם פיתחו במשך הזמן כדי לכנות את הדברים, או בריאה, לשון הקודש? הרמב"ם והרמב"ן אינם עונים באותו אופן, וקריאת הפסוק תלויה בכך.

השאלה

מה עושה לשון לקדושה: מוצאה, או הדרך שבה מדברים בה?

התשובה

הרמב"ם (מורה נבוכים) והרמב"ן (פירושו על התורה): שתי השקפות על לשון הקודש.

לדעת הרמב"ן, העברית היא לשון הקודש, לשון התגלותו של ה' לעם ישראל. לדעת הרמב"ם, אין בה במבט ראשון דבר מקודש, מלבד היותה לשון נקייה: אין בה אפילו שמות לאיברי הבשר, אין בה מילים גסות. רעיון שלישי רואה בה צופן: כשם שנוסחאות כימיות מציינות חומרים מורכבים, כך כל שם עברי נושא את מרכיבי מה שהוא מכנה.

אם הולכים אחר הרמב"ם, הייתה התפתחות של הלשון; אם הולכים אחר הרמב"ן, היה דווקא תהליך של המונה במהלך הזמן. הלשון השתנתה, תרגמו לארמית, ובימי עזרא, בשיבת גולי בבל, ידעה תחייה — עם הכתב הנקרא אשורי, כתבו של ספר התורה.

אם אות קטועה או מעוותת פוסלת ספר תורה כל עוד לא תוקן, הרי שהכתב הזה הוא אכן הכתב המקורי, שחזר אל ערכו רק בימי עזרא.

מסקנת הרב

טהרתה, נקינותה של לשונה הם שהעלו אותה למעלת קדושה.

לקח לשולחן

האם דרך הדיבור שלנו בבית "נקייה"? אילו מילים היינו רוצים לגרש משולחנו, ואילו היינו רוצים לשמוע בו לעתים קרובות יותר?

הצגה

בני האדם מוצאים בקעה, לומדים לשרוף לבנים, ומחליטים לבנות עיר ומגדל שראשו בשמים. המדרש מספר מה התרחש באתר הבנייה.

השאלה

מה ערכו של אדם בחברה שבה כולם דומים זה לזה?

התשובה

"הבה נלכנה לבנים" (בראשית יא, ג); המדרש: כשנפלה לבנה — בכו; כשנפל אדם — החליפו אותו.

המדרש אומר זאת בבוטות: האדם לא נחשב עוד, הוא היה פחות חשוב מן הלבנה שייצרו. כשהבניין סבל מנפילה — בכו; כשנפל אדם מן הפיגום — החליפו אותו מיד.

מדוע? משום שהאדם איבד את ייחודו, את אישיותו, את תפיסת הדברים שלו. יש זהות המונעת אחדות. אם כולנו כאן חושבים אותו דבר וניזונים מאותם יסודות, מה טעם להיות מיליון, שני מיליון, שלושה מיליון בני אדם? בסופו של דבר, כולנו דומים.

ואם איננו שונים, אין גם אחדות. לכן יעשה הקב"ה את אברהם למאחד של כל הזרמים.

מסקנת הרב

אחדות אפשרית רק אם אנו שונים זה מזה.

לקח לשולחן

קל לנו יותר לבכות על פרויקט שנפגע מאשר על אדם שנפגע. האם השנה החלפתי מישהו, או הצטערתי עליו? ומי סביבי נראה רק דרך התפקיד שהוא ממלא?

הצגה

הנביא צפניה מבשר על עת שבה יהפוך ה' את דיבורם של העמים. היינו מצפים ששייב את השפה האחת של בבל. לא זה מה שאומר הפסוק.

השאלה

האם צריך שהעולם כולו יאמין ויקיים באותו אופן כדי שה' יוכר כאחד?

התשובה

"כי אז אהפך אל עמים שפה ברורה" (צפניה ג, ט); "ונברכו בכך כל משפחת האדמה" (בראשית יב, ג).

לא תהיה זו שפה אחת, אלא "שפה ברורה". ברורה, משום שהערכים המלכדים את כל התרבויות האלה, את כל הציוויליזציות האלה, את כל האמונות האלה — הם אותם ערכים. דרך התפיסה שונה, אבל יש לשון המסוגלת להיות המכנה המשותף של כל הרגישויות האלה: הלשון העברית, כשם שאברהם יהיה לאנושות.

האנושות כולה אינה צריכה לשמור מצוות כיהודים. עלינו להביא את האמונות השונות ואת האישויות השונות להתכנס אל הנקודה שבה ה' אחד ושמו אחד. כל משפחות האדמה יתברכו באברהם — כולן, על אמונותיהן השונות.

מסקנת הרב

איננו נוטים להמיר את העולם לאמונה אחת.

לקח לשולחן

האם אנו יודעים לזהות, אצל מי שאינו חושב כמונו, ערכים שהם גם שלנו? איזה ערך משותף נוכל למנות עם שכן השונה מאיתנו מאוד?

הצגה

"הבה נבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים". מאחורי התוכנית הזאת רואה הרב את נמרוד, המלך הראשון בהיסטוריה. והוא שואל מה באמת ביקש הדור הזה להשיג.

השאלה

מה באמת חיפש דור ככל כשבנה את מגדלו?

התשובה

"הבה נבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים" (בראשית יא, ד); רש"י על בראשית יא, א.

תוכניתה של בבל הייתה לסלק את נוכחות ה' ממהלך ההיסטוריה, ולבסס את האחדות על פיתוח התעשייה, על ההצלחה הטכנולוגית, על הריכוז במקום אחד. מגדל וראשו בשמים הוא אידאולוגיה המבקשת להתחרות בזו הבאה מן השמים, המסוגלת להעסיק את רוחם של בני האדם ולהסיטם לאט לאט מתחושת הקודש שלהם. רש"י מביא את הכוונה לעשות מלחמה עם היחיד, ואת הכוונה לתמוך את הרקיע באופן מלאכותי כדי שלא יתמוטט כבימי המבול.

זה מה שיצליח נמרוד, מלך בבל, המלך הראשון בהיסטוריה: הוא מגרש את התודעה האלוהית מרוח הדורות בפיתוח תעשייה. הוא שביקש להשליך את אברם לכבשן האש: אברם רצה את הגיוון, את אגודת האמונות המאוחדות כקשת בענן; נמרוד רצה לשבור את תלותה של האנושות בבורא.

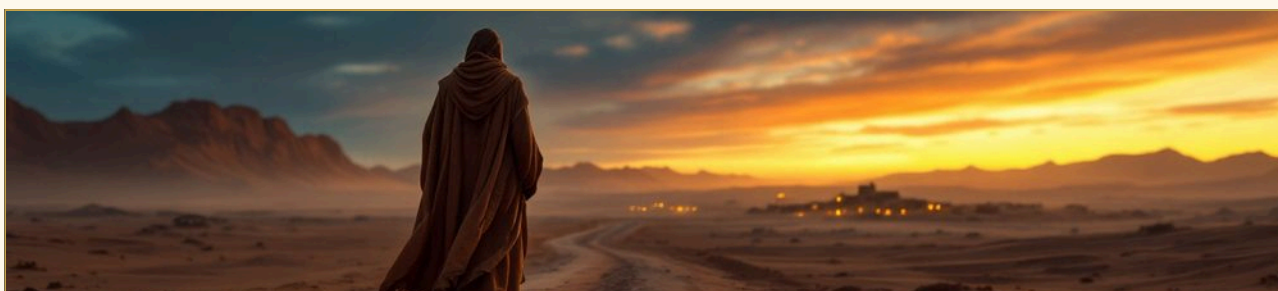
הוא רצה שבני האדם, עסוקים בפרנסתם, בחיי משפחתם, בתוכניות העתיד שלהם, יתרחקו לאט לאט מן החיפוש הרוחני לטובת רוחניות פחות תובענית. והוא הצליח.

מסקנת הרב

מה שרצה נמרוד הוא ליצור את הריק הזה.

לקח לשולחן

מה בימינו מעסיק את רוחנו כל כך שלא נותר עוד מקום לשאלה הרוחנית? מה נוכל להסיר מן "המגדל" שלנו השבוע?

הצגה

כשמרחיקים את ה', החיפוש הרוחני אינו נעלם: הולכים לחפש אותו במקום אחר, בפילוסופיה שלך. הרב מודה שהחיפוש הסובייקטיבי הזה אפשרי, אבל הוא מציב לו תנאי — ומכניס דמות: השבוי.

השאלה

כיצד להתבונן במי שאינו יודע דבר על מורשתו הרוחנית?

התשובה

"ונעשה לנו שם" (בראשית יא, ד).

מצד אחד מרחיקים את ה', אבל את החיפוש הרוחני הולכים לחפש במקום אחר, בפילוסופיה שלך, בתפיסת הדברים שלך. אפילו החיפוש הרוחני נעשה סובייקטיבי: כל אחד לפי רמתו, כל אחד כפי שהוא מבין. זה אפשרי, אומר הרב, ובלבד שאין זה שבוי.

מהו שבוי? היום — אדם שגדל במקום שלא הייתה בו קהילה, לא מסגרת, לא בית ספר יהודי. הוא נקלע לשם, או גדל שם, בעל כורחו. מחיים רוחניים אין הוא יודע דבר.

אין לנו לשפוט אותו, אין לנו להרשיע אותו, אין לנו להאשים אותו.

מסקנת הרב

אין זו אשמתו.

לקח לשולחן

האם אנו מכירים מישהו שגדל רחוק מכל מסורת? כיצד לדבר עמו בלי לשפוט אותו — ומה נוכל להציע לו במקום להוכיח אותו?

הצגה

ה' יורד לראות את העיר ואת המגדל, בולל את השפות ומפזר את בני האדם על פני כל הארץ. בדרך כלל קוראים בזה עונש. הרב רואה בזה את אותה מחווה כמו עם אדם שגורש מן הגן, בקנה מידה של אנושות.

השאלה

לכלול את השפות ולפזר את בני האדם — עונש זה או תרופה?

התשובה

"ויפץ ה' אתם משם על פני כל הארץ" (בראשית יא, ח).

הקב"ה דואג: אם נמצאים בדרך מחשבה אחת, במעשה אחד, במטרה אחת, זה הסוף לכל איחוד אפשרי של כוחותיה השונים של האנושות. והאיחוד הזה יכול להיות מובטח רק במלט הרוחני, בחיפוש ובשאיפה של כל אחד. התקשורת תיעשה קשה, אבל החיפוש יישאר.

לכן הוא יפזר אותם בין לשונות ותרבויות שונות, כך שיוכלו לפתח את אישיותם. ההתפתחות הזאת משנית, טפלה; תכליתה להביא את כל הרגישויות אל התפיסה האחת של אברהם.

כך עשה הקב"ה עם אדם כשגור עליו גלות מן הגן: היחיד היה צריך להתאמץ לבנות את עצמו מחדש. כאן, החברה היא שתצטרך ליטול את גורלה בידיה כדי להגשים את עצמה.

מסקנת הרב

החיפוש הרוחני יהיה המלט היחיד שיוכל לאחד את כולם.

לקח לשולחן

כשילדינו הולכים למקום אחר ומדברים אחרת, האם זה אובדן או הזדמנות? מה נשאר המלט שלנו כשאנו מפורדים?